

Rejžek vs. Vondráčková

čl. 10 vs. čl. 17 Listiny základních práv a svobod

Nález Ústavního soudu ze dne 15. března 2005, sp. zn. I. ÚS 367/03

Skutkový stav:

Dne 6. 10. 2000 uveřejnily Lidové noviny v příloze Pátek Lidových novin na stranách 10–14 článek pod názvem „Dívčí válka – jsou české zpěvačky ještě vůbec zpěvačky? Nejsou to už jen nalíčené tváře z obálek?“. Článek se obsáhle věnoval poměrům v české populární hudbě, zejména si všímal toho, že českou populární hudbu „ovládá“ osm zpěvaček, které mezi sebe nepustí jakékoliv další adeptky. V této souvislosti byly úvodem vysloveny mj. otázky, na jakých principech funguje svět českých zpěvaček, proč „jsou na špici stále jedny a tytéž dámy“, jak dalece závisí popularita na mediální prezentaci atd. Článek obsáhle citoval, vedle dalších osobností, též názory stěžovatele, kterého prezentoval již v úvodu jako „kritika z nejkritičtějších“. Stěžovatel zde mj. uvedl, že považuje svět české ženské pop-music za „podivnou komunitu, která je uzavřená a do svého prostředí odmítá pustit kohokoli dalšího ze světa české hudby“. Podle jiného výroku stěžovatele „v českém showbiznisu jako by fungovala opoziční smlouva. Žádný nový talent se tu nemůže prosadit. ... Za vším stojí ta stáj, která zpěvačky podporuje. A zmiňované slečny nebo paní jsou populární, i když nikdo vlastně neví proč“ (str. 11 citované přílohy Lidových novin). Stěžovatel se následně vyslovil k celkem osmi nejpopulárnějším českým zpěvačkám, mj. o L. B. řekl např.: „Musím ocenit, jak se B. dokázala vymanit z pevného sevření různých grázlů, kteří ji využívali v době, kdy se v rádiích hrály Neposlušné tenisky.“; o I. B. mj. řekl: „Je to zpěvačka slušně technicky disponovaná, ale nebyť Š., nedokážu si představit, jak by se prosadila.“; o H. V. (tento výrok se stal předmětem soudního sporu a je předmětem i této ústavní stížnosti): „Můžeme se na ni dívat několika způsoby – i jako na osobu, která se jako jiné a jiní z pop-music zapletla s minulým režimem. Jenže jí se zřejmě podařilo neztratit kontakt na mafiány, kteří ji v sedmdesátých a osmdesátých letech tlačili do rádií, do televize, na desky. Teď slavila come back v Polsku, ba dokonce s G. v Carnegie Hall. Velmi dojemné zpívat pro podezřelého Š. kámoše Čechoameričana J. ...“; o D. R.: »Zázračné, protěžované děvčátko ze Slovenska, které podporovala š. mafie, pardon, ti nezištní „zvoníci normalizačního štěstí“«.

Vedle stěžovatele takto hodnotí zákulisí populární hudby i jedna z rozebíraných interpretek, zpěvačka L. M.: „Svět showbiznisu je opravdu velmi tvrdý. Ta zranění, šlehy, intriky, zpochybňování vašich výsledků, zamlžování skutkové podstaty, povrchní hodnocení ... To se děje v zákulisí. Je to zápas mezi gramofonovými firmami, boj o to, jak která z nich dokáže svůj projekt nafouknout, nebo cizí projekt naopak zhatit. Je to brutální a perverzní.“.

Článek je pak uzavřen následujícím konstatováním: »Hudební kritici se mohou třeba stavět na hlavu – i dál bude svět českých zpěvaček světem neproniknutelným a nezničitelným. Jediné, co si lze přát, je, aby se bulvární média snažila „udělat“ hvězdu, na kterou se dá nejen koukat, ale kterou lze i poslouchat«.

Dne 14. 10. 2000 publikovaly Lidové noviny ve víkendové příloze obsáhlý rozhovor s vedlejší účastnicí pod názvem „Měla jsem snad emigrovat?“ a podtitulem „H. V. 35 let na vrcholu“. Rozhovor byl, podle vlastního vyjádření vedlejší účastnice v žalobě, koncipován jako odpověď na stěžovatelovy názory v Lidových novinách ze dne 6. 10. 2000. Rozhovor byl publikován na dvou velkých stranách novinového formátu. V rozhovoru mj. na výrok stěžovatele o „kontaktech na mafiány“ reagovala slovy: „A ta druhá invektiva byla z pera pana R., že? Pakliže on o mně hanlivě píše jako o zpěvačce režimu, tak on musel být jeho

pisálkem, když ve stejných dobách tvořil své články a bral za to od režimu peníze. Mně ale nezáleží vůbec na tom, co pan R. napsal. Myslím, že za mne dostatečně mluví výsledky mé práce a její ohlasy věcné a seriózní kritiky, jak zdejší, tak zahraniční. ... A ty politické útoky jsou jen ubohým výmyslem a pomluvou. A jak víte, proti pomluvě člověk nemůže účinně bojovat. O mých politických postojích vědí velmi dobře moji přátelé a spolupracovníci z branže.“. Vedlejší účastnice v tomto rozhovoru mj. odmítla tvrzení, že snad v roce 1977 podepsala tzv. Antichartu.

Stěžovatelova reakce na uvedený rozhovor byla publikována v následujícím vydání Lidových novin dne 16. 10. 2000 v rubrice „Ohlasy a dopisy“ pod názvem „Ach, ta H. paměť!“. V krátkém příspěvku stěžovatel citoval Rudé právo ze dne 11. 2. 1977 jako doklad toho, že mezi signatáři tzv. Anticharty je uvedena i vedlejší účastnice. Její reakce na stěžovatelův příspěvek ze dne 16. 10. 2000 byla publikována v Lidových novinách dne 21. 10. 2000 pod názvem „Nejsem lhářka“. V něm zdůraznila, že tzv. Antichartu nikdy nepodepsala, neboť byla v té době na zahraničním zájezdu. Následující vydání Lidových novin (23. 10. 2000) pak přineslo odpověď stěžovatele, který argumenty H. V. odmítl v krátkém příspěvku nazvaném „Další H. neplatný pokus“.

Právní kvalifikace:

Žalobkyně H. V. podala žalobu na ochranu osobnosti dle ust. § 11 a násl. OZ a požadovala omluvu.

Řízení před soudy:

1) Městský soud v Praze

Městský soud provedl podrobné dokazování týkající se zejména poměrů v československé kultuře a populární hudbě přelomu 70. a 80. let minulého století. Rozsudkem ze dne 14. 1. 2002 č. j. 32 C 10/2001-35 pak **žalobu v celém rozsahu zamítl**. První ze žalobních návrhů neuznal důvodným, neboť „žalobkyně zvolila mediální cestu reprodukování svých názorů“, na což stěžovatel „opakovaně reagoval“, přičemž tento dialog nemůže být soudně zakázán. U návrhu na zaslání omluvy formou dopisu městský soud sice shledal, že výrokem stěžovatele o kontaktech „na mafiány“ došlo k neoprávněnému zásahu do osobnostní sféry vedlejší účastnice. Jejím spojováním s mafií, která se obecně chápe jako „mezinárodní zločinecká organizace“, spojená s „brutálním násilím či vyhrožováním, únosy apod.“, došlo tedy k nepřiměřené kritice. Podle závěru soudu, navržená formulace omluvy neodpovídá zjištěnému neoprávněnému zásahu po stránce skutkové a neodpovídá ani znění projevu stěžovatele. Pokud jde o spor o údajný podpis tzv. Anticharty, městský soud konstatoval, že není zřejmé, proč a z jakého důvodu obě strany tohoto sporu podpisem či nepodpisem „Anticharty“ argumentují. Uzavřel, že nakonec je otázkou vkusu, jaké argumenty hudební kritik při hudební kritice používá.

2) Vrchní soud v Praze

O odvolání žalobkyně proti rozsudku městského soudu rozhodl Vrchní soud v Praze rozsudkem dne 25. 7. 2002 č. j. 1 Co 106/2002-69. Rozsudek městského soudu **změnil** tak, že stěžovateli uložil do tří dnů od právní moci rozsudku zaslat žalobkyni formou osobního dopisu omluvu v tomto znění: „Vážená paní H. V., ve svém rozhovoru pro Lidové noviny, otištěném v souhrnném materiálu dne 6. 10. 2000, jsem o Vás mimo jiné uvedl: ...jí se zřejmě podařilo neztratit kontakt na mafiány, kteří ji v sedmdesátých a osmdesátých letech

tlačili do rádií, do televize, na desky. Teď slavila come back v Polsku, ba dokonce s G. v Carnegie Hall. Za tento zásah do Vaší pověsti se proto omlouvám. J. R.“

Stěžovateli bylo dále uloženo uveřejnit do 15 dnů od právní moci rozsudku na svůj náklad v deníku Lidové noviny a v deníku MF Dnes omluvu ve znění: „Ve svém rozhovoru pro Lidové noviny, otištěném dne 6. 10. 2000 v článku pod názvem Dívčí válka – jsou české zpěvačky ještě vůbec zpěvačky? Nejsou to už jen dokonale nalíčené tváře z obálek?, jsem o paní H. V. mimo jiné uvedl: ... jí se zřejmě podařilo neztratit kontakt na mafiány, kteří ji v sedmdesátých a osmdesátých letech tlačili do rádií, do televize, na desky. Teď slavila come back v Polsku, ba dokonce s G. v Carnegie Hall. Za tento zásah do její pověsti se proto paní H. V. omlouvám. J. R.“...

Pokud jde o výrok stěžovatele o „kontaktu na mafiány“, odvolací soud dovodil, že jde o „skutkové tvrzení“ a že spojení někoho s mafiány, tedy členy organizace obecně pojímané jako zločinecké, pohybující se mimo rámec zákona, zpochybňuje čest a důstojnost takové osoby. V daném případě je pak spojení žalobkyně jako populární zpěvačky s mafií dáváno do souvislosti s jejím profesionálním úspěchem a zpochybňuje se tak zejména její čest profesní. Při posouzení významu slova „mafie“ není rozhodné, co tím měl stěžovatel na mysli, protože by to musel ve zmiňovaném článku sám rozvést, což neučinil. Stěžovatel neprokázal pravdivost svého tvrzení, že žalobkyně měla v sedmdesátých a osmdesátých letech kontakty s mafií, které se jí podařilo neztratit, a proto slaví svůj come back. Odvolací soud se neztotožnil s námitkou stěžovatele, že žalobkyně jako zpěvačka populární hudby, a tedy osoba veřejného zájmu, musí snášet širší limity při kritice své osoby, neboť podle odvolacího soudu ani osoby veřejného zájmu nejsou povinny snášet nepravdivá skutková tvrzení, jako je tomu v této věci.

Odvolací soud se věnoval i vztahu mezi čl. 10 a čl. 17 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), kterážto práva jsou podle jeho názoru zásadně rovnocenná. S odvoláním na nálezný sp. zn. I. ÚS 156/99 [Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu (dále jen „Sbírka rozhodnutí“), svazek 17, nálezný č. 19, str. 133], kterým argumentoval stěžovatel, odvolací soud dovodil, že při zvažování přednosti jednoho práva před druhým je třeba vždy přihlížet k okolnostem konkrétní věci. „Právě okolnosti dané věci“, uvedl odvolací soud, „svědčí přednosti práva na ochranu osobnosti žalobkyně, neboť uvedení předmětného údaje o žalobkyni, jehož pravdivost v řízení nebyla prokázána, je zneužitím práva na svobodu projevu.“

3) Nejvyšší soud

Nejvyšší soud dovolání stěžovatele zamítl rozsudkem ze dne 24. 4. 2003 č. j. 28 Cdo 2194/2002-89. V odůvodnění mj. odkázal na rozhodnutí uveřejněné pod č. 15/1996 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, v němž Nejvyšší soud zaujal jednoznačný právní názor, že samo uveřejnění nepravdivého údaje dotýkajícího se osobnosti fyzické osoby zakládá zpravidla neoprávněný zásah do práva na ochranu její osobnosti, odůvodňující požadavek na přiměřené zadostiučinění podle ustanovení § 13 odst. 1 občanského zákoníku (dále jen „ObčZ“). Neoprávněným zásahem je podle Nejvyššího soudu zásadně každé nepravdivé tvrzení anebo obvinění zasahující do práv fyzické osoby chráněných ve smyslu ustanovení § 11 ObčZ.

4) Nález Ústavního soudu

Ústavní stížnost je důvodná.

Podle čl. 10 odst. 1 Listiny má každý právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno. Podle čl. 17 odst. 1 Listiny je svoboda projevu zaručena. Podle odstavce 2 téhož článku má každý právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem. Články 10 i 17 Listiny vyjadřují základní ústavní hodnoty právního řádu České republiky jako demokratického právního státu. Ústavně zaručené právo vyjadřovat své názory je obsahově omezeno právy jiných, zejména právy uvedenými v čl. 10 Listiny. Kolize obou práv se realizuje v rovině podústavní, např. při aplikaci § 11 a násl. ObčZ, jak tomu bylo i v této věci.

...
Ústavní soud má za to, že obecné soudy nevzaly náležitý zřetel na ústavněprávní povahu této věci. Nejvyšší soud se ve svém rozhodnutí ústavněprávnímu aspektu této věci nevěnuje vůbec, Vrchní soud v Praze jako soud odvolací jen v jednom stručném odstavci, v němž bez jakékoliv argumentace činí závěr, že svoboda projevu v dané věci nebyla porušena.

...
Obecné soudy považují výrok stěžovatele, podle něhož se H. V. „zřejmě podařilo neztratit kontakt na mafiány, kteří ji v sedmdesátých a osmdesátých letech tlačili do rádií, do televize, na desky“, za tvrzení skutečnosti. Protože se stěžovateli nepodařilo prokázat pravdivost této „skutečnosti“, nemohl ve sporu podle obecných soudů uspět.

...
Jak vyplývá z dlouholeté judikatury Evropského soudu pro lidská práva, hodnotový soud a tvrzení skutečnosti se zásadním způsobem liší. Zatímco existence skutečností může být prokázána, pravdivost hodnotových soudů není dokazatelná, neboť hodnotové soudy nepopisují skutečnost, ale naopak ji více či méně volně interpretují [analyzováno podrobně např. ve věci Lingens proti Rakousku (1986), odst. 46]. Zatímco tvrzení určitých nepravdivých skutečností samo o sobě lze dokonce i obecně zakázat, vyslovování názorových soudů, byť kontroverzních, zásadně požívá ústavní ochrany (srov. např. BVerfGE 90, 241 na jedné straně a např. BVerfGE 90, 1 na straně druhé).

Požadavek dokázat pravdivost hodnotového soudu s ohledem na jeho nesplnitelnost tedy sám o sobě porušuje svobodu projevu. To neznamená, že hodnotové soudy jsou zcela nenapadnutelné v rámci řízení na ochranu osobnosti. Tam, kde je nějaké prohlášení hodnotovým soudem, může přiměřenost zásahu do osobnostních práv záviset na tom, zda existuje dostatečný faktický podklad pro napadené prohlášení, protože i hodnotový soud, bez jakéhokoli faktického podkladu, může být přehnaný [srov. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věcech De Haes a Gijssels proti Belgii (1997) a Oberschlick proti Rakousku (č. 2) (1997)].

Otázku, zda je prohlášení stěžovatele o kontaktech H. V. „na mafiány, kteří ji v sedmdesátých a osmdesátých letech tlačili do médií“, tvrzením skutečnosti nebo hodnotovým soudem, nelze dovozovat jen z jedné izolované věty, jak činí obecné soudy. Z výše zmíněných příloh spisu městského soudu Ústavní soud zjistil, že článek „Dívčí válka – jsou české zpěvačky ještě vůbec zpěvačky? Nejsou to už jen nalíčené tváře z obálek?“ se obsáhle a kriticky věnoval poměrům v české populární hudbě, zejména různým zákulisním vlivům a tlakům nejrůznějších hudebních manažerů a nahrávacích firem. Stěžovatel na jiném místě říká, že považuje svět české ženské pop-music za „podivnou komunitu, která je uzavřená a do svého prostředí odmítá pustit kohokoli dalšího ze světa české hudby“, „Za vším stojí ta stáj, která zpěvačky podporuje. A zmiňované slečny nebo paní jsou populární, i když nikdo vlastně neví proč“ (str. 11 výše citované přílohy Lidových novin z 6. 10. 2000) a hovoří o tom, že důležité osobnosti československé populární hudby dodnes ovlivňují i českou mediální scénu. V tomto smyslu se Ústavní soud ztotožňuje se stěžovatelem, že v žádném případě nemůže průměrný čtenář, který čte zmiňovaná slova v kontextu celého článku, chápat stěžovatelovu kritiku vedlejší účastnice tak, že je jako zpěvačka v kontaktu se členy mafie,

tedy „mezinárodní zločinecké organizace“ spojené, slovy Městského soudu v Praze, s „brutálním násilím či vyhrožováním, únosy apod.“. **Výroky stěžovatele nejsou v kontextu celého článku tvrzením skutečnosti, ale hodnotovým soudem.** Pokud obecné soudy požadovaly prokázání tohoto hodnotového soudu, postupovaly protiústavně a porušily jak čl. 17 odst. 2 Listiny, tak čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

K tomu, aby hodnotový soud nevybočil z mezí ústavnosti, se obecně vyžaduje, aby měl určitý **základ**. Při hodnocení základu hodnotového soudu je nutné vzít zřetel na celý článek, nikoliv jen na jednu či dvě dotčené věty, jak to činí obecné soudy, stejně jako na celospolečenský kontext, v němž jsou určité výroky pronášeny [srov. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva Feldek proti Slovensku (2001), odst. 86, interpretující hodnotící adjektivum „fašistický“].

Z článku je patrné, že byl koncipován jako příspěvek kritický a že stěžovatel jako hudební kritik byl přizván jako „kritik z nejkritičtějších“, jak uvádí článek již v samotném úvodu... Podle Ústavního soudu je nepochybné, že pro expresivní, polemické a kontroverzní hodnocení pozadí populární hudby jako „mafie“ nebo „mafíánů“ měl stěžovatel určitý podklad a určitý podklad mu poskytují i výroky jedné ze zpěvaček v citovaném článku („Svět showbyznysu je opravdu velmi tvrdý. Ta zranění, šlehy, intriky, zpochybňování vašich výsledků, zamlžování skutkové podstaty, povrchní hodnocení ... To se děje v zákulisí. Je to zápas mezi gramofonovými firmami, boj o to, jak která z nich dokáže svůj projekt nafouknout, nebo cizí projekt naopak zhatit. Je to brutální a perverzní.“). Hodnotový soud stěžovatele byl navíc postaven na informacích široké veřejnosti všeobecně známých (např. návrat producentů, kteří významně ovlivňovali populární hudbu před rokem 1990).

...

Kromě výše uvedených argumentů je nutno obecným soudům vytknout též to, že nedostatečně přihledly k postavení vedlejší účastnice. Lze obecně konstatovat, že **osoby veřejně činné, tedy politici, veřejní činitelé, mediální hvězdy aj. musí akceptovat větší míru veřejné kritiky než jiní občané.** Na tomto principu je postavena i judikatura Evropského soudu pro lidská práva [podrobně např. ve věci Lingens proti Rakousku (1986)], stejně jako judikatura Nejvyššího soudu USA, srov. např. New York Times Co. v. Sullivan 376 U.S. 254 (1964) a Gertz v. Robert Welch, Inc. 418 U.S. 323 (1974)]. Důvod tohoto principu je dvojnásobný. Jednak se jím podporuje veřejná diskuse o veřejných věcech a svobodné utváření názorů. Co největší **bohatost diskuse o věcech veřejných by měla být státní mocí regulována jen v míře nezbytně nutné** (srov. čl. 17 odst. 4 Listiny). Současně tím stát akceptuje, že jeho mocenský zásah do svobody projevu za účelem ochrany dobrého jména jiných občanů by měl přijít subsidiárně, tedy pouze tehdy, pokud nelze napravit škodu jinak. Škodu lze napravit jinak než zásahem státu, například užitím přípustných možností k oponování kontroverzním a zavádějícím názorům. Tak lze často minimalizovat škodlivý následek sporných výroků mnohem efektivněji než cestou soudního řízení. Pro osoby činné v oblasti veřejného života, ať již jde o politiky nebo o osobnosti veřejně známé, obecně platí, že disponují mnohem snadnějším přístupem k médiím, a mají tak mnohem snadnější možnost vyvrátit to, co ony samy považují za smyšlenky. Soudní ochrana dobrého jména takovýchto veřejně činných osob je i proto realizována v míře menší než ochrana dobrého jména kohokoliv jiného, který má mnohem menší spektrum možností vstoupit do veřejné diskuse než osoba veřejně činná.

...

Ústavní soud uzavírá, že obecné soudy tím, že interpretovaly význam slova „mafíáni“ jako tvrzení skutečnosti odpovídající údajné účasti vedlejší účastnice – zpěvačky – na organizovaném zločinu, postupovaly protiústavně, neboť v rozporu s čl. 17 odst. 2 Listiny a čl. 10 Úmluvy požadovaly prokázání hodnotového soudu, což z podstaty věci není možné.

Obecné soudy navíc zcela svévolně nevzaly do úvahy jiné významy slova „mafie“ a „mafíáni“, významy jim nabízené stěžovatelem, které nesouvisejí se zločineckou organizací založenou na vraždách a únosech, ale spíše kritizují společnost založenou na konexích a neprůhledných vazbách. Tyto jiné a extenzivnější významy slova „mafie“ a „mafíáni“ se jeví, s ohledem na kontext celé věci i na význam výroků stěžovatele, mnohem pravděpodobnějšími, než je zcela nepravděpodobný a do kontextu článku nijak nezapadající význam připisovaný oněm výroků soudy obecnými. Ústavní soud nemohl nevzít v úvahu, že vedlejší účastnice jako zpěvačka populární hudby je osobou veřejně známou, která musí snést větší rozsah kritiky než občané veřejně nevystupující; navíc má sama dostatek možností, jak mediálně prezentovat svůj nesouhlas s názory stěžovatele. Je na čtenářích, a nikoliv na soudech, aby sami posoudili, zda je či není stěžovatelovo hodnocení stavu české populární hudby rozumné a přesvědčivé.

Z těchto důvodů Ústavní soud zrušil rozhodnutí Nejvyššího soudu i Vrchního soudu v Praze.